

Болгар Т.М.

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри фінансів та банківської справи
Кременчуцького інституту
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

Болгар Т.М. УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ КРЕДИТНИХ ПОРТФЕЛІВ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

У даному дослідженні увагу приділено питанню управління якістю кредитних портфелів банківських установ, наведено перелік заходів, котрі мають запобігти зниженню якості портфелів кредитування, а також покращенню показників у разі їх погіршення. Автором надано визначення поняття реструктуризація. Розглянуто регламентацію законодавчих та нормативних документів у відношеннях кредитора та позичальника.

Ключові слова: банківська установа, внутрішньобанківські підрозділи стягнення, договірні зобов'язання, кредитна заборгованість, реструктуризація проблемного боргу, рефінансування, якість кредитного портфеля.

Болгар Т.Н. УПРАВЛЕНИЕ КАЧЕСТВОМ КРЕДИТНЫХ ПОРТФЕЛЕЙ БАНКОВСКИХ УЧРЕЖДЕНИЙ

В этом исследовании внимание уделено вопросу управления качеством кредитных портфелей банковских учреждений, приведен перечень мероприятий, которые должны предупреждать снижение качества портфелей кредитования и улучшать показатели в случае их ухудшения. Автором дано определение понятия реструктуризация. Рассмотрена регламентация законодательных и нормативных документов в отношении кредитора и заемщика.

Ключевые слова: банковское учреждение, внутрибанковские подразделения сбора, договорные обязательства, кредитная задолженность, реструктуризация

проблемного долга, рефинансирование, качество кредитного портфеля.

Bolgar T.M. QUALITY MANAGEMENT OF BANKING INSTITUTIONS' CREDIT PORTFOLIO

In this research much attention is paid to the quality management of credit portfolios of banks, the list of measures aimed at preventing the decrease in the quality of credit portfolios and improving the indicators in case of their deterioration is offered. An author is give determination of concept restructuring. Regulation of legislative and normative documents is considered in the relations of creditor and borrower.

Keywords: banking institution, internal divisions of collection, contractual obligations, accounts payable, restructuring of problem debt, the quality of the credit portfolio.

Постановка проблеми. Чинними законодавством України передбачені механізми надання кредитів банківськими установами, а також їх погашення позичальниками. Зазначені питання повною мірою регулюються статтею 1054 Цивільного кодексу України і здійснюються суб'єктами правовідносин виключно на договірних умовах [1].

Невиконання сторонами договірних зобов'язань, а також незгода з діями банку, призводить до виникнення спорів, вирішення яких здійснюється у судовому порядку. Однак, вирішення питань непогашення проблемних кредитів у такий спосіб іноді не влаштовує позичальника, а також не в повній мірі задовольняє банківську установу, що надала кредитні кошти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження ефективного управління якістю кредитних портфелів банківських установ, мінімізації кредитних ризиків та проблемної заборгованості зумовлює наявність широкого кола наукових розробок з даної проблематики. Так у працях науковців Васюренко О.В., Вітлинського В.В., Великоіваненко Г.І., Романова В.С. [2 – 5] увага переважно приділена уточненню відповідного понятійного апарату. Організаційно-аналітичним аспектам удосконалення

методології попередження виникнення проблемної заборгованості та мінімізації негативних наслідків кредитних ризиків у системах управління присвячені дослідження таких учених: Грушко В.І., Єпіфанова А.О., Ковалева П.П., Криклій О.А., Кудрявцева П.М., Примостки Л.О., Сало І.В., Синки Дж.Ф. [6–13].

Невирішені раніше частини проблеми. Разом з тим слід зауважити, що у дослідженнях науковців недостатньо враховані особливості управління якістю кредитних портфелів банківських установ у сучасних умовах господарювання країни.

Постановка завдання. Пошук шляхів удосконалення управління якістю кредитним портфелем банківських установ взагалі та проблемної його частки зокрема, вжиття дієвих механізмів врегулювання проблем щодо погіршення якості кредитних портфелів банківських установ, проведення реструктуризації заборгованостей окремих позичальників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із найдієвіших механізмів врегулювання проблем щодо погіршення якості кредитних портфелів банківських установ є проведення реструктуризації проблемних заборгованостей окремих позичальників.

Відповідно до статті 651 Цивільного кодексу України зміна договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом. Можливість вирішення питання щодо реструктуризації заборгованості за кредитними договорами, внесення змін до кредитних договорів щодо порядку погашення кредиту та процентів за користування ним визначена статтями 6, 12, 13 Цивільного кодексу України, за якими сторонам цивільних правовідносин надане право врегулювати свої правовідносини в договорі на власний розсуд [1].

З метою забезпечення стабільної діяльності банків та створення сприятливих умов для виконання позичальниками зобов'язань за кредитами, своєчасного виконання банками зобов'язань перед вкладниками і кредиторами, уникнення небажаних наслідків, що можуть поставити під загрозу безпеку коштів,

довірених банкам, а також беручи до уваги найкращу банківську практику та світовий досвід у цій сфері, керуючись статтею 99 Конституції України, статтями 7, 15 та 55 Закону України «Про Національний банк України», статтями 66 та 67 Закону України «Про банки і банківську діяльність», Правлінням Національного банку України було прийнято постанову від 03.06.2009 № 328 «Про заходи щодо забезпечення погашення кредитів». Ця постанова визначає заходи, що дозволено запроваджувати банкам, у разі прийняття рішення про реструктуризацію заборгованості позичальників, після погодження їх з позичальниками [14].

Отже, явище реструктуризації проблемних боргів перед банківськими установами стає все більш поширеним у сучасній банківській практиці України. Однак, на наше переконання, визначення поняття реструктуризації проблемного кредитного договору потребує певного вдосконалення та впорядкування.

На думку С.М. Фроста, реструктуризованими є кредити, щодо яких урегульовано формальну домовленість про реструктуризацію боргу й позика класифікується як поточна, але при цьому строки погашення кредиту значно змінені [15].

На нашу думку, такі визначення в повній мірі не відображають усієї суті явища реструктуризації боргу. Адже, варто враховувати, що під час реструктуризації боргу, наприклад, може бути змінений первісний позичальник, знижена відсоткова ставка за користування кредитними коштами, однак строки погашення кредитної заборгованості можуть лишитися незмінними.

З огляду на це, пропонуємо власне визначення реструктуризації проблемного боргу позичальника перед банківською установою. Отже, ***реструктуризація – це передбачений законодавством та нормативно керований комплекс заходів банківської установи, спрямований на врегулювання кредитної заборгованості та адаптований до поточної платоспроможності позичальника.***

Варто зазначити, що банківські установи, застосовуючи механізми

врегулювання проблемних боргів у вигляді реструктуризації, пояснюють такі кроки піклуванням про позичальника. Однак, на нинішньому етапі розвитку банківського бізнесу, реструктуризуючи проблемний борг, банківські установи перш за все опікуються власними інтересами серед яких підвищення якісних показників кредитного портфеля, посилення позицій економічної безпеки, отримання додаткового прибутку внаслідок змін умов первісного кредитного договору тощо. Таким чином явище реструктуризації проблемних кредитних договорів є вигідним як для позичальника, так і для банківської установи. У табл. 1 розглянемо види реструктуризації проблемних боргів та зазначимо кому у відносинах «клієнт-кредитор» зміна первісних умов кредитного договору є більш привабливою.

Отже, наведене свідчить, що проведення реструктуризації проблемного боргу має свої позитивні наслідки як для банківської установи-кредитора, так і для позичальника, який за певних обставин не може належним чином виконувати взяті на себе кредитні зобов'язання, передбачені початковим кредитним договором.

Таблиця 1

Зацікавленість сторін кредитних відносин у проведенні реструктуризації проблемного боргу

Вид реструктуризації	Вплив на позичальника	Вплив на кредитора
Кредитні канікули	Тимчасове фінансове розвантаження позичальника	Відсутність втрат. Гальмування процесів погіршення якості кредитного портфеля
Пролонгація строку дії кредитного договору	Зменшення базових місячних платежів за кредитною угодою. Необхідність здійснення більшої кількості щорічних страхувань предметів застави/іпотеки	Отримання прибутку у вигляді процентів за користування кредитними коштами за більш тривалий період
Зниження відсоткової ставки за користування кредитом	Абсолютна зацікавленість позичальника з огляду на зниження обсягів переplat за користування кредитними коштами	Недоотримання прибутку по відношенню до очікуваного від початкового кредитного договору
Переведення боргу в національну валюту	Вигідність цього виду реструктуризації за умов послаблення позицій національної валюти	Можливість отримання додаткового прибутку за умов підвищення відсоткової ставки за користування кредитом у національній валюті

Продовження табл.1

Рефінансування позичальника	Погашення проблемної частини боргу за умов видачі додаткових кредитних коштів (збільшення ліміту кредитування)	Збільшення кредитних обсягів. Отримання додаткового прибутку у вигляді відсотків за користування кредитом. Однак, ризикованість при кредитуванні позичальника, показник DPD ¹ якого поступово погіршується
Переведення боргу	Звільнення позичальника від кредитних зобов'язань. Однак, перехід права власності на предмет застави/іпотеки до іншої особи	Оновлення DPD. Покращення якості загального кредитного портфеля. Підтримання високих позицій банківської установи у зовнішньому середовищі

Важливим та дієвим методом реструктуризації проблемного кредиту є рефінансування позичальника.

На нинішньому етапі розвитку банківського сектору України, рефінансування кредитної заборгованості може здійснюватись значною кількістю банківських установ, що ведуть активну кредитну політику. Такий вид капіталовкладень є перспективним для банківських установ, адже під вигідну банку та позичальнику відсоткову ставку за користування кредитом, фінансова установа надає клієнту позику з метою погашення тієї, що вже існує в іншому банку.

Економічний ефект для позичальника є очевидним у разі отримання нового кредиту під відсоткову ставку, що є меншою за визначену первісним кредитором.

Наразі, переважна більшість банківських установ, що має намір рефінансувати позичальника іншої банківської установи, прагне у повній мірі об'єктивно з'ясувати причини перекредитування клієнта іншої кредитної установи. Такі заходи обумовлені тим, що значна кількість потенційних позичальників, прагнучи рефінансувати свою заборгованість перед первісним кредитором, приховують від потенційного кредитора проблемність обслуговування вже отриманої кредитної угоди.

Постає питання про гостру необхідність створення бюро кредитних історій, котре достовірно інформувало б потенційних кредиторів щодо репутації

¹ DPD – означає – Days past Due (кількість «Днів Після Дня очікуваної оплати», або кількість днів після виходу кредиту із графіка)

клієнтів, які мають бажання стати позичальниками банківських установ. Впровадження такого роду централізованих інформаційних бюро значним чином забезпечило б банківські установи від понесення збитків внаслідок непередбачених та, інколи, шахрайських дій з боку потенційних позичальників банків України. І, крім іншого, суттєво полегшило б роботу підрозділів внутрішньобанківської безпеки, верифікації та напряду повернення проблемних боргів.

Зазначене свідчить, що при значній привабливості інвестицій банківських установ у рефінансуванні боргу позичальників інших банків, сучасні вітчизняні кредитні установи мають виважено підходити до такого роду кредитування. Вважаємо, що на нинішньому етапі розвитку банківського сектору, з огляду на фінансово-економічну ситуацію в країні, банківським установам варто тимчасово утриматися від подібного роду інвестицій.

Практика свідчить, що за нинішніх умов функціонування банківського бізнесу, єдиним кредитором, що погодиться на рефінансування проблемного боргу є банк, в якому цей проблемний кредит раніше був отриманий і перед яким виникла прострочена заборгованість. Такий банк на відміну від конкурентних установ найбільшим чином зацікавлений у рефінансуванні проблемного боргу з огляду на те, що в іншому випадку погіршуються його рейтингові позиції за показниками якості кредитного портфеля, а також виникає потреба у формуванні підвищеного резерву за рахунок власних коштів.

Рефінансуючи прострочений кредит, банківська установа має пропонувати проблемному позичальникові такі банківські продукти, що стимулюватимуть клієнта до якомога швидшого погашення заборгованості за новим кредитним договором.

З цієї позиції пропонуємо застосовувати банківськими установами «плаваючу» відсоткову ставку за користування кредитом. Для цього варто запропонувати проблемним позичальникам оформити новий кредит, умовами якого буде передбачено, що половину строку буде діяти відсоткова ставка, наприклад, у 10,5 % річних, а потягом наступних п'яти років відсоткова ставка за

користування кредитом буде збільшуватися на 10 процентних пунктів щороку. Серед банківських продуктів, необхідних до провадження при рефінансуванні проблемного боргу, пропонуємо застосовувати на практиці виділення періодів з розмежуванням обов'язків погашення кредитної заборгованості, а також відсотків за користування кредитом. Таку схему відобразимо в рис. 1. Вважаємо за доцільне при розробці банківськими підрозділами графіків погашення кредитів, виданих з метою рефінансування проблемних боргів, враховувати наведені рекомендації.

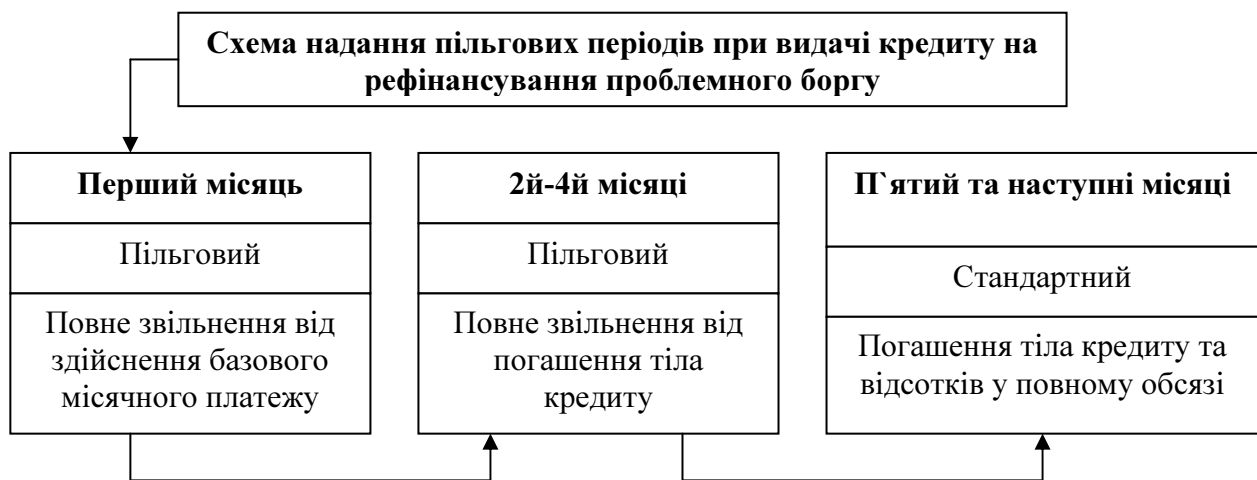

Рис. 1 Схема надання пільгових періодів при видачі кредиту на рефінансування проблемного боргу

Доцільним є застосування на пільгові періоди зниженої відсоткової ставки за користування кредитом. Це дасть можливість позичальнику без зайвих витрат погасити частину заборгованості за тілом кредиту з можливістю випередження графіку погашення.

Не можна допускати рефінансування банківською установою кожного проблемного кредитного договору. В таблиці 2 надано авторські пропозиції щодо критеріїв позичальників, з огляду на які, варто приймати рішення щодо проведення рефінансування проблемного кредиту (автокредитування та іпотечне кредитування).

Неврахування хоча б одного з наведених критеріїв може прямим чином вплинути на якість виконання позичальником умов нового кредитного договору.

Обставини, що мають враховуватися при вирішенні питання щодо
рефінансування проблемного кредиту

Обставина до врахування	Автокредит	Іпотечний кредит
Показник DPD	Не більше 60 днів	Не більше 90 днів
Термін після підписання договору	Не менше 6 місяців	Не менше 6 місяців
Строк до закінчення договору	Більше 3 місяців	Більше 6 місяців
Клас позичальника	Не нижче «Б»	Не нижче «Б»
Наявність проблемних кредитів в інших банках	Ні	Ні
Наявність підтвердженого доходу	Так	Так
Негативна репутація у зовнішньому середовищі (правоохоронні органи тощо)	Ні	Ні

Якщо ж позичальник не може бути класифікований як надійний, а прострочення за кредитом зростає, банк має шукати альтернативні шляхи введення такої угоди до числа надійних (непроблемних).

У даному випадку актуальним стає реструктуризація кредиту при якій змінюється сам позичальник. Формально, умови кредитування за загальним правилом лишаються такими ж як при первісному кредитному договорі, однак змінюється власник предмету застави чи іпотеки.

На практиці такий вид реструктуризації проблемного кредитного договору стає все більш популярним. Банківська установа зацікавлена у введенні кредиту в графік погашення з відповідним присвоєнням показнику DPD нульового значення. А діючий позичальник звільняється від обов'язку щодо виконання зобов'язань відповідно до діючого кредитного договору та договору застави/іпотеки.

Отже, проведення саме такого роду реструктуризації проблемного боргу по іпотечним та автокредитам обґрунтоване зацікавленістю як банківської установи, так и позичальника. Адже банк, що надав позику, має змогу керувати якістю кредитного портфеля, а клієнт – позичальник отримує привабливий для себе додатковий сервіс.

Практична діяльність внутрішньобанківських підрозділів стягнення свідчить про те, що значна кількість позичальників, схема погашення боргу яких змінена, починає виконувати свої кредитні зобов'язання перед позикодавцем

належним чином. За загальним правилом, при порушенні графіка платежів за кредитним договором, схема погашення лишається незмінною. Однак, штрафні санкції, передбачені умовами кредитного договору постійно обліковуються та з часом можуть викликати значні витрати з боку позичальника.

Такий варіант зміни умов кредитного договору привабливий тим, що не потребує від позичальника додаткових витрат (комісій, оплати послуг нотаріуса, експерта тощо). З огляду на це, за нашим переконанням, співробітникам вертикалі колекшену у взаємодії з працівниками фронт-офісів у першу чергу при виявленні тенденції щодо збільшення показнику DPD за кредитним договором, необхідно пропонувати клієнтам такі форми врегулювання боргу, що є найбільш прийнятними та незатратними для позичальників.

Витрати на проведення реструктуризації, котрі має понести позичальник, значно впливають на прийняття ним відповідного рішення. Поширеною є практика коли банківські установи, пропонуючи позичальнику проведення реструктуризації боргу, висувають вимоги, котрі проблемний боржник виконати не зможе. Банк активно практикує обумовлення позичальнику необхідності щодо здійснення таких обов'язкових дій, як:

- внесення від двох до п'яти місячних базових платежів у касу кредитора з метою прийняття позитивного рішення щодо реструктуризації;
- документальне закріплення обов'язку боржника щодо погашення щомісяця під «час кредитних канікул» суми, що значно більше від тієї, котра влаштувала б боржника;
- введення додаткової застави за кредитним договором;
- долучення додаткових фінансових поручителів у якості забезпечення виконання стороною позичальника зобов'язань за кредитним договором.

Вважаємо, що така практика є невірною. Адже, пропонувати позичальнику до виконання обов'язкові вимоги, котрі проблемний клієнт виконати не в змозі є достатньо абсурдним. У складному матеріальному становищі позичальник звертається до позикодавця з метою власного фінансового розвантаження. Він

очікує від банківської установи зрозумілого ставлення до його проблем. Коли ж кредитор не прагне «почути» проблемного позичальника, це вже в короткостроковій перспективі негативно відбивається як на подальшому виконанні боргових зобов'язань позичальником, так і на якості кредитного портфеля банківської установи загалом. Крім іншого, відхилення заявок позичальників щодо проведення банком реструктуризації проблемних боргів впливає на погіршення репутації банківської установи у зовнішньому середовищі.

Варто враховувати, що відносини між банківською установою та позичальником є такими, до яких обмежений доступ інших осіб. Кредитні стосунки позичальника та банка-кредитора містять як конфіденційну інформацію так і банківську таємницю. З огляду на це, будь-яка фізична чи юридична особа не має права самовільно втручатися у такі відносини та намагатися впливати на них.

Національний банк України зазначає, що статтею 5 Закону України «Про банки і банківську діяльність» встановлено, що органам державної влади і органам місцевого самоврядування заборонено будь-яким чином впливати на керівництво чи працівників банків у ході виконання ними службових обов'язків або втручатись у діяльність банку, за винятком випадків, передбачених законом [16].

Викладене свідчить, що пошук найбільш прийнятної стороною кредитних відносин сценарію врегулювання проблемних боргів стає все більш актуальним напрямом діяльності вертикалі внутрішньобанківського колекшену.

Сучасне становище банківського сектору змушує банківські установи вести постійний пошук банківських продуктів, що з одного боку збережуть та примножать клієнтську базу, а з іншого убезпечать від понесення різного роду ризиків. Серед банківських продуктів, покликаних врівноважити ступінь ризикованості кредитних операцій, а також якісно керувати якістю кредитного портфеля банківських установ важливе місце посідає реструктуризація проблемної заборгованості.

Висновки. Проведене нами дослідження свідчить про те, що підрозділи внутрішньобанківського колекшену, а також підрозділи ризиків та аналізу мають активно вивчати тенденції щодо зміни якості кредитного портфеля, а також пропонувати дієві банківські продукти, що не лише реструктуризують кредитну заборгованість, а й вирішують суміжні питання, досягаючи стратегічних цілей банківської установи.

Отже, глибокий аналіз кожного кредитного договору, що визнаний проблемним, а також індивідуальний підхід до позичальників дозволять знаходити такі рішення, що зможуть врегулювати питання щодо неналежного виконання боржниками своїх зобов'язань перед кредитором.

Переваги інструментів реструктуризації очевидні для кожної зі сторін кредитних відносин. Для позичальників, яким дозволяють у максимально легкому режимі пережити важкі часи й зберегти позитивну кредитну історію проведення реструктуризації боргу стає рятівним кроком банківської установи назустріч. Для банків реструктуризація сприяє вирішенню проблем власної ліквідності й збереження якісної клієнтської бази. Крім того, завдяки наведеним у даному дослідженні банківським продуктам, спрямованим на врегулювання проблемних боргів, банківські установи спроможні якісно впливати на рівень власної економічної безпеки.

Бібліографічний список:

1. Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 року N 435-IV. [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>.
2. Васюренко О.В. Менеджмент кредитних операцій у комерційних банках / О.В.Васюренко. – Харків:РВП «Оригінал», 1998. – 72 с.
3. Вітлінський В.В. Кредитний ризик комерційного банку / В. В. Вітлінський – К. : Знання, 2000. – 251 с.
4. Вітлінський В.В.Ризикологія в економіці та підприємстві : Монографія / В.В.Вітлінський, Г.І.Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с.

5. Романов В.С. Классификация рисков: принципы и критерии [Электронный ресурс] / В. С. Романов. – Режим доступа : <http://www.alllinks.ru/articles/business/66/>. – 12.11.09 р. – Заголовок з екрану.
6. Грушко В.І. Управління фінансовими ризиками / В. І. Грушко, О. І. Пилипченко, Р.В. Пікус. – К.:Інститут економіки та права «Крок», 2000. – 168 с.
7. Єпіфанов А.О.Операції комерційних банків [Текст] / А.О.Єпіфанов, Н.Г.Маслак, І. В. Сало. – Суми: «Університетська книга», 2007. – 523 с.
8. Ковалев П.П. Концептуальные вопросы управления кредитными рисками / П.П.Ковалев // Управление финансовыми рисками. – 2005. – №4. – С. 12-21.
9. Криклій О.А. Управління кредитним ризиком банку [Текст]:Монографія / О.А.Криклій, Н. Г.Маслак. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 86 с.
10. Кудрявцев П.М.Управління кредитними ризиками комерційних банків / П.М. Кудрявцев // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2006. – №2. – С. 321-325.
11. Примостка Л.О. Кредитний ризик банку: проблеми оцінювання та управління / Л. О. Примостка // ФінансиУкраїни. – 2004. – №8. – С. 118-125.
12. Сало І.В. Фінансовий менеджмент банку [Текст] / І.В.Сало, О.А.Криклій.– Суми: «Університетська книга», 2007. – 314 с.
13. Синки Дж.Ф.Управление финансами в коммерческих банках /Дж.Ф.Синки.– М.: «Catallaxу». – 1994. – 618 с.
14. Роз'яснення НБУ стосовно реструктуризації кредитної заборгованності. Загол. з екрану. [Електронний ресурс]. / Режим доступу: http://bank-stories.blogspot.com/2009/08/blog-post_3482.html.
15. Фрост С. М. Настольная книга банковского аналитика : деньги, риски и профессиональные приемы / С. М. Фрост. – Днепропетровск : Баланс Бизнес Букс, 2006. – С. 449.
16. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000р. № 2121-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.